

25. Ὁ ἐξηγητὴς τῶν Ἁγίων Γραφῶν, περιδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμεριαν, ὑπὸ ἀρχ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΖΙΓΑΒΗΝΟΥ. Ἐν Μασσαλίᾳ (Imprimerie marseillaise).

On sait qu'une nouvelle immigration hellénique est venue, pendant ce siècle, renouer les rapports de la mère-patrie avec l'antique cité Phocéenne. La colonie grecque y possède une église desservie par deux prêtres. L'archimandrite Grégoire Zigavinos est l'un d'eux. Né dans l'île d'Eubée, il fit ses études théologiques à Constantinople et à Kiev, et fut ensuite nommé professeur au séminaire de Chalké, une des plus charmantes des îles des Princes. C'est de là qu'il fut appelé à l'église grecque de Marseille. Ses fonctions sacerdotales lui laissent, heureusement, des loisirs pour s'occuper de l'éducation religieuse de ses compatriotes. L'*Explicateur des Écritures-Saintes*, revue bimensuelle, vient de compléter sa première année et forme un volume de 400 pages in-8°. Chaque fascicule est divisé en quatre parties : 1° commentaire d'extraits ou de chapitres, ou bien même de livres entiers de l'Ancien et du Nouveau Testament; 2° études religieuses, se rattachant aux textes des Écritures-Saintes; 3° enseignement de la morale chrétienne; 4° dissertations théologiques. M. Zigavinos évite, autant que possible, les questions abstraites et la polémique; il sait se borner au rôle d'explicateur, qu'il s'est imposé par le titre même de sa Revue; sa langue est simple tout en restant correcte. A en juger par l'avertissement annexé à la fin de ce premier volume, il paraît qu'il n'est point mécontent du succès de sa publication et que cette revue orthodoxe, imprimée et publiée à Marseille, ne manque pas d'abonnés et de lecteurs dans l'Orient grec.

Du reste, l'*Explicateur* n'est pas la première publication de M. Z. Nous avons sous les yeux un excellent bréviaire qu'il a fait imprimer en 1888, également à Marseille, (Ἐγκόλπιον προσευχητᾶριον). A côté des prières-usuelles et des services divers de l'église grecque, on y trouve un commentaire explicatif qui doit en rendre la lecture profitable aux fidèles.

Revue des Etudes grecques. D. B.
1890. t. 27

60

90 B
73

Ο ΕΞΗΓΗΤΗΣ

ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ

Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθημέριαν

ὑπὸ

ΑΡΧΙΜ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΖΙΓΑΒΗΝΟΥ

Ἔτος Α΄

1889-1890

EN ΜΑΣΣΑΛΙΑ

IMPRIMERIE MARSEILLAISE

Rue Sainte, 39

« Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς. »
Ἰωάν. Ε'. 39.

« Τοῦτο πάντων αἰτίον τῶν
κακῶν, τὸ μὴ εἰδέναι τὰς Γρα-
φάς. » Χρυσόστομος.

90 B
73

Ο ΕΞΗΓΗΤΗΣ

ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ

Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθημερίαν ἐν Μασσαλίᾳ

ὑπο ΑΡΧΙΜ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΖΙΓΑΒΗΝΟΥ

Συνδρομὴ ἑτησία φράγ. χρυσ. 8, πληρω-
τέα καθ' ἑξαμηνίαν ἀνὰ φραγ. 4. Οἱ θέλοντες
δὲ, δύνανται νὰ πληρῶνσιν αὐτὴν ὀλόκληρον
κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς πρώτης ἑξαμηνίας.

Ἡ συνδρομὴ στέλλεται καί εἰς τὴν Διεύθυνσιν
διὰ ταχυδρ. ἐπιταγῆς ἢ συναλλάγματος.

Τὰ πρὸς δημοσίευσιν ἀπιστελλόμενα χει-
ρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

Οἱ γράφοντες πρὸς τὴν Διεύθυνσιν παρα-
καλοῦνται νὰ ἀπαλλάττωσιν αὐτὴν τῆς πλη-
ρωμῆς τῶν ταχυδρ. τελῶν.

Διὰ πᾶσαν αἴτησιν ἀπευθυντέον πρὸς τὴν
Διεύθυνσιν οὕτω·

A la Direction du Journal Grec Ο ΕΞΗΓΗΤΗΣ.
Rue de la Grande-Armée, n° 25.

Ἔτος Α'.

ΦΥΛΛΟΝ ΤΗΣ 15 ΙΟΥΛΙΟΥ 1889.

Ἀριθμὸς 1.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόγραμμα. — Περὶ τῶν Ἀγίων Γραφῶν. —
Περὶ τῆς ἀληθείας καὶ θεϊότητος τοῦ Χρι-
στιανισμοῦ. — Περὶ τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς.
— Περὶ τῶν βιβλίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Ἀρχόμενοι σὺν Θεῷ ἀπὸ σήμερον τῆς
ἐκδόσεως τοῦ ἀγγελθέντος ἐκκλησια-
στικοῦ ἡμῶν Περιοδικοῦ, προτάσσομεν ἐν
ἀρχῇ τὸ ἐν τῇ Ἀγγελίᾳ ὑποσχεθὲν Πρό-
γραμμα, διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται πρὸς πάν-
τας γνωστὴ ἡ μέλλουσα αὐτοῦ πορεία,
ὡς καὶ οἱ ὄροι, οἱ ὁποῖοι πάντοτε θὰ φυ-
λάττωνται ἀκριβῶς κατὰ τὴν σύνταξιν
καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ποικίλης ὕλης τοῦ
περιεχομένου τοῦ Περιοδικοῦ.

Οὐδαμῶς ἀρνούμεθα, ὅτι πρὸ ἡμῶν
ἄνδρες σπουδαῖοι μετὰ ζήλου καὶ προ-
θυμίας ἐπεχείρησαν νὰ συντελέσωσιν εἰς
τὴν βελτίωσιν τῆς παρὰ πάντων ὁμολο-

γουμένης θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς κα-
χεξίας τῆς ἀπανταχοῦ συγχρόνου ὁμο-
γενοῦς κοινωνίας, καὶ ἐξακολουθοῦσιν
ἀγωνιζόμενοι νὰ ἀναιρέσωσι τὰ ἐπιβλα-
βῆ φρονήματα, νὰ παρεμποδίσωσι τὰς
παρεκτροπὰς, νὰ κατευνάσωσι τὰ πάθη,
νὰ ἐκριζώσωσι τὸ κακόν, καὶ οὕτω νὰ
διαπλάσωσιν ἐναρέτως τὴν κοινωνίαν καὶ
τὴν οἰκογένειαν, καὶ νὰ μορφώσωσιν αὐ-
τὰς χριστιανικῶς. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τού-
των ἕκαστος, ἐπιθυμῶν νὰ φθάσῃ καρπο-
φόρως εἰς τὸ τέλος τοῦ προτιθεμένου
σκοποῦ, ἐξελέξατο διάφορον ὁδόν, ἐλπί-
ζων ὅτι διὰ ταύτης θὰ ἐπιτύχῃ τοῦ πο-
θουμένου ἀποτελέσματος. Τὸ καθ' ἡμᾶς
ὁμῶς ἐκρίναμεν καλὸν νὰ τραπῶμεν τὴν
βραχυτέραν καὶ νὰ ἀκολουθήσωμεν πι-
στῶς τὴν μέσσην καὶ βασιλικὴν ὁδόν, τὴν
φέρουσαν ἀμέσως πρὸς τὸν ὑψηλὸν σκο-
πὸν τῆς ἀρετῆς καὶ πρὸς τὴν εἰς Χριστὸν
πίστιν καὶ εὐσέβειαν.

Τὴν ὁδὸν ταύτην οὐδεμία ἀνθρωπίνη γνῶσις καὶ ἐπιστήμη καθορίζει εἰδικῶς καὶ ἀσφαλῶς, οὐδεμία φιλοσοφικὴ σχολὴ καὶ θεωρία διδάσκει ἐν ἀληθείᾳ, οὐδεμία πολιτικὴ ἢ κοινωνικὴ νομοθεσία ὑπαγορεύει, ὅσον τελεία καὶ ἂν ὑποτεθῆ, οὐδ' αὐτὸς ὁ φυσικὸς νόμος ἔσχεν ἢ ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς αὐτήν. Τὴν ὁδὸν ταύτην ἐμφαίνει ὠρισμένως καὶ δεικνύει ἀσφαλῆστατα ἡ οὐράνιος καὶ ὑπερτάτη σοφία, ὁ αἰώνιος λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ κατὰ θεῖαν ἀληθῶς πρόνοϊαν ἐναποταμιευθεὶς εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Ἀγίων Γραφῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Οὐδεὶς δ' ἐξ ἡμῶν ἢ τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου ἀρνεῖται, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, αἱ Ἅγιοι Γραφαί, εἶναι ἡ ἀνεξάντλητος καὶ γλυκεῖα πηγὴ, ἐκ τῆς ὁποίας πλουσίως προχέονται τὰ σωτηριώδη νάματα τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας, τῆς ὑψίστης καὶ τελειοτάτης ἠθικῆς, τῶν μεγάλων χριστιανικῶν ἀρετῶν, τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐλπίδος, τοῦ ὑψηλοῦ τοῦ ἀνθρώπου προορισμοῦ, τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, τῆς αἰωνίου αὐτοῦ μακαριότητος. Τὸν αἰώνιον τοῦτον λόγον τοῦ Θεοῦ ἀναλαμβάνομεν νὰ παρέχωμεν εἰς τὸ χριστεπώνυμον τῶν πιστῶν πλήρωμα πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ οἰκοδομὴν μετ' εὐσεβοῦς ἐξηγήσεως, μετὰ θρησκευτικῶν σκέψεων καὶ μελετῶν. Ἰνα δὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ Περιδικοῦ παρέχεται ὅσον οἷον τε ὠφέλιμον καὶ εὐάρεστον, διηρέθη εἰς τέσσαρα τμήματα, καθ' ἕλλην ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τμῆμα ἀνταποκρινόμενον καθ' ὅλα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Περιδικοῦ « Ὁ Ἐξηγητὴς τῶν Ἀγίων Γραφῶν », ἀφιερῶται εἰς τὴν διασάφησιν καὶ ἐξηγήσιν περικοπῶν, ἢ ὀλοκλήρων κεφαλαίων ἢ καὶ βιβλίων κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῆς

Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Θὰ προβάλλωνται δηλονότι ἐκ τοῦ ἐκλεχθέντος βιβλίου ἐδάφια τινὰ, τὰ ὁποῖα θὰ ἐρμηνεύωνται, ἐπεξηγούμενα συντόμως καὶ σαφῶς καὶ συμφώνως πρὸς τὸ δόγμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας τῶν εὐσεβοφρόνων Πατέρων ἡμῶν. Ἡ ἐξήγησις αὕτη περιλαμβάνουσα τὸ κατὰ γράμμα καὶ κατὰ πνεῦμα νόημα τῆς προτεθείσης περικοπῆς, θὰ παρακολουθῆται ἀείποτε ὑπὸ θρησκευτικῆς ἢ ἠθικῆς μελέτης καὶ σκέψεως, ἀναφερομένης εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν πίστιν καὶ Ἐκκλησίαν. Κύριος δὲ σκοπὸς τούτων ἔσται ὁ φωτισμὸς τῆς διανοίας, καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν μόρφωσις τῆς καρδίας τῶν πιστῶν.

Ἐν τῷ δευτέρῳ τμῆματι θὰ προτάσσεται, ὡς καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ, περικοπὴ τις λαμβανομένη ἐκ τοῦ κειμένου τῶν διαφορῶν βιβλίων τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκ τῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ ἐξηγούμενη συντόμως καὶ σαφῶς πρὸς ἀκριβῆ κατανόησιν τοῦ ἐμπεριεχομένου θεοῦ νοήματος. Τὴν ἐξήγησιν ταύτην θὰ παρακολουθῶσι συνεχῶς σκέψεις καὶ μελέται θρησκευτικαί, σκοπὸν ἔχουσαι νὰ ἀποδείξωσι τὴν θεῖαν καὶ αἰώνιον ἀρχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ τὰς ποικίλας θείας ἐνεργείας καὶ ἐπαγγελίας, διὰ τῶν ὁποίων παρεσκευάσθη καὶ ἀπετελέσθη τὸ ὑπερφυέστατον ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης ἀπολυτρώσεως, ἥτοι τῆς δικαίωσεως καὶ σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐπειδὴ δὲ τὸ θεῖον τοῦτο ἔργον ἀποτελεῖ ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἀρχεγόνου καὶ μακαρίας ζωῆς καὶ καταστάσεως διὰ τῆς παραβάσεως τῆς θείας ἐντολῆς, ἡ διὰ τῶν αἰώνων προπαρασκευὴ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας οἰκονομίας, καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ

Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ ταῦτα ἐν τῷ τμήματι τούτῳ ἀρμόζει νὰ ἐξηγηθῶσιν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ, οἱ τύποι καὶ τὰ σύμβολα, αἱ διαθήκαι, αἱ προφητεῖαι, τὰ θαύματα καὶ οἰαιδήποτε ἄλλαι ὑποτυπώσεις, διὰ τῶν ὁποίων προ-
 παρεσκευάθη, ἀνεπτύχθη, ἐνηργήθη, ἐ-
 θεμελιώθη καὶ διεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὸν κόσμον.

Τὸ δὲ τρίτον τμήμα ἀφιερῶται εἰδικῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς, τῆς ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ διατυπωθείσης καὶ τε-
 θησαυρισμένης ἐν ταῖς Ἀγίαις Γραφαῖς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὡς δὲ εἰς τὰ προηγούμενα τμήματα, οὕτω καὶ ἐν τῷ τμήματι τούτῳ θὰ πα-
 ρατίθῃται περικοπή τις κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν Ἀγίων Γραφῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἀκριβῆ καὶ σαφῆ ταύτης ἐξήγησιν θὰ ἐξάγῃται ἠθικὴ μελέτη καὶ διδασκαλία, ἐν ἣ θὰ ἐπεξηγῶνται αἱ θεοδίδακτοι ἠθικαὶ ἀρχαὶ καὶ ἀλήθειαι, ἐν αἷς ἐμπεριέχονται τὰ θεῖα παραγγέλματα καὶ εὐαγγελικὰ ἐν-
 τολαί, αἱ ποικίλαι ἠθικαὶ ὑποχρεώσεις καὶ τὰ καθήκοντα, τὰ ὅποια ὁ Χριστιανὸς ὀφείλει πρὸς τὸν Θεόν καὶ πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς τὸ ἔθνος καὶ τὴν πατρίδα αὐτοῦ, πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὴν κοινω-
 νίαν, πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ πρὸς πάν-
 τα ἐν γένει ἄνθρωπον, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας, τοῦ ἀξιώματος, τῆς θέσεως αὐ-
 τοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ κλπ. Ἐν τῷ τμήματι τούτῳ θὰ ἐξατάσωμεν συντόμως τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν κατάστασιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου· διότι, ἐὰν μὴ κατανοήσωμεν ἀκριβῶς διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς τὸ βάθος τῆς κακίας καὶ τῆς ἀσεβείας, ἐὰν μὴ ἀναλογισθῶ-
 μεν τὴν ἄβυσσον τῆς ἠθικῆς καὶ θρη-
 σκευτικῆς καταπτώσεως, οὐδέποτε θὰ δυ-
 νηθῶμεν ἐπακριβῶς νὰ ἐκτιμήσωμεν τὸ

ὕψος καὶ τὴν ἀξίαν, τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν θειότητα τῆς τελειοτάτης Χριστια-
 νικῆς ἠθικῆς. Οὕτω δὲ σαφῶς καὶ εὐ-
 λήπτως καὶ δὴ καὶ ἐπιστημόνως ἐκτι-
 θεμένης καὶ ἀναπτυσσομένης τῆς ἠθικῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ διδασκαλίας, πεποι-
 θημεν, ὅτι αὕτη διὰ τῆς πειθοῦς τοῦ λό-
 γου, διὰ τῶν ἀξιομιμήτων παραδειγμά-
 των, διὰ τοῦ φωτισμοῦ τῆς διανοίας καὶ διαπλάσεως τῆς καρδίας ἐν Χριστῷ Ἰη-
 σοῦ, θὰ καθοδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰς εὐαγγελικὰς ἀρετὰς καὶ θὰ κατα-
 στήσῃ αὐτὸν τέκνον τῆς μητρὸς Ἐκκλη-
 σίας, χρηστὸν πολίτην, ἄξιον πατέρα καὶ τέκνον γνήσιον τῆς ἐπιγείου καὶ οὐ-
 ρανίου πατρίδος.

Τέλος ἐν τῷ τετάρτῳ τμήματι, προ-
 τιθεμένου ὡς τὰ πολλὰ κειμένου τινὸς κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ προσηκόντως ἐξηγουμένου, θὰ δη-
 μοσιεύωνται ἄρθρα, διατριβαὶ καὶ πραγ-
 ματεῖαι ἐπιστημονικαί, ἀναφερόμεναι εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Ἀγίων Γραφῶν, εἰς τὰ τῆς πίστεως καὶ εἰς τὰ τῆς θείας λα-
 τρείας καὶ Ἐκκλησίας, καὶ λαμβανόμε-
 ναι ἐξ ὄλων τῶν κλάδων καὶ μαθημάτων τῆς Χριστιανικῆς Θεολογίας καὶ διδασκα-
 λίας. Ταῦτα δὲ πάντα δεόντ' ἀείνωσι πρὸς τὴν πνευματικὴν οἰκοδομὴν καὶ ὑποστή-
 ρixin καὶ ὑπεράσπισιν τῆς ἀληθείας τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως καὶ εὐσεβείας, πρὸς ἐδραίωσιν τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, συμφώνως πρὸς τὰς διαφόρους αὐτῆς ἀναφορὰς καὶ σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν ἐν τῷ καθόλου Χριστιανισμῷ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς διαιρέσεως τοῦ Περιδοκικοῦ εἰς τμήματα· ἐπιπροσθέτομεν δὲ εἰς ταῦτα καὶ ὄρους τινὰς οὐσιώδεις, τοὺς ὁποίους κρίνομεν ἐπ' ἀναγκῆς νὰ δηλώσωμεν καὶ νὰ τηρή-
 σωμεν ἀπαραβάτως, διότι οὗτοι ἔσονται

τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τοῦ ἡμετέρου Περιδικοῦ.

Α'. Ἡ ὀρθοδοξία ἐν πᾶσι. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τῆς φωτουργοῦ χάριτος τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ καὶ ἐξηγήσει τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ θὰ ἔχωμεν ἀσφαλεῖς ὀδηγούς, πρῶτον μὲν τὸν ἄγραφον λόγον τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τὴν Θείαν καὶ Ἀποστολικὴν παράδοσιν, εἶτα δὲ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν, τὴν ἐμπεριεχομένην ἐν τοῖς ὅροις καὶ τοῖς θεσπίσμασι τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν θεοφόρων Πατέρων τῆς καθόλου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ παρορῶμεν τὰς γνώμας καὶ τὰς διδασκαλίας τῶν εὐσεβοφρόνως συγγραψάντων ἡμετέρων τε καὶ ξένων κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους αἰῶνας.

Β'. Τὸ πνεῦμα τῆς πραότητος καὶ τῆς εἰρήνης. Ἐφαρμόζοντες τὴν ἠθικὴν ἰδίαν διδασκαλίαν ἐπὶ τοῦ βίου τῶν Χριστιανῶν, ἢ ἀνασκευάζοντες τὰς δοξασίας τῶν ἄλλως φρονούντων, θὰ πράττωμεν τοῦτο ἀείποτε διὰ πατρικῶν προτροπῶν καὶ παραινέσεων, διὰ λόγων εὐαγγελικῶν ἐν πνεύματι εἰρήνης καὶ πραότητος, ἀποφεύγοντες ὅσον τὸ δυνατόν πάντα αὐστηρὸν καὶ προσωπικὸν ἔλεγχον, πᾶσαν ἔριδα καὶ ἄκαιρον φιλονεικίαν.

Γ'. Ἡ σαφήνεια, τὸ εὐληπτον καὶ ἡ ἀκρίβεια. Κύριον σκοπὸν προτιθέμενοι τὴν ὠφέλειαν τῶν πιστῶν, νομίζομεν μέγα πρὸς τοῦτο πλεονέκτημα, ὅπως τὰ γράφόμενα ὡσι πάντοτε κατὰ τε τὴν λέξιν καὶ τὴν φράσιν σαφῆ, εὐληπτα καὶ εὐνόητα, ἀκριβῆ καὶ καθωρισμένα, ἐπεξηγητῆται δὲ πᾶν ὑψηλὸν καὶ δύσληπτον νόημα, ἀποδιδομένης ἀκριβῶς τῆς γραμματικῆς καὶ πνευματικῆς ἐννοίας καὶ διαφωτιζομένου προσηκόντως τοῦ κει-

μένου. Τοιοῦτον τὸ Πρόγραμμα τοῦ ἡμετέρου Περιδικοῦ.

Ἀλλὰ τίνες οἱ λόγοι καὶ αἱ ἀφορμαί, ἀφ' ὧν ὠρμήθημεν εἰς τὴν ἐγχείρησιν τοῦ λίαν μὲν ἐπιπόνου, ὠφελιμωτάτου δὲ τούτου ἔργου; Τὸ καθ' ἡμᾶς, φρονοῦμεν, ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι εἰσι λόγοι ὑψίστης καὶ κατεπειγούσης ἀνάγκης, λόγοι ἰσχυροὶ καὶ ἱκανοὶ νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς ἕκαστον τὸ καθῆκον νὰ ἐνεργῆ τὸ κατὰ δύναμιν πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ καὶ τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας· διὰ τοῦτο κρινόμεν καλὸν νὰ ἐκθέσωμεν αὐτοὺς ἐνταῦθα. Καὶ πρῶτιστα πάντων εἶναι βεβαίως τὸ ἄνωθεν ἐπιβαλλόμενον καὶ αὐστηρῶς ἐπιτασσόμενον καθῆκον εἰς τοὺς Ἱερεῖς καὶ τοὺς Ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ἱερατικοῦ αὐτῶν ἀξιώματος καὶ λειτουργήματος, ὅπως διδάσκωσι τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον τῆς ζωῆς. Ἐπειτα δὲ ἡ ὑψηλὴ ὑποχρέωσις πρὸς διέγερσιν τοῦ εὐσεβοῦς πόθου εἰς τὰς ψυχὰς τῶν χριστιανῶν, ἵνα μετὰ ὠφελείας ἀναγινώσκωσι καὶ μελετῶσι τὰς Ἀγίας Γραφὰς ἀντὶ τῆς ἀναγνώσεως ἀναριθμῆτων ἄλλων ἀνωφελῶν, μᾶλλον δὲ ἐπιβλαβῶν καὶ ψυχοφθόρων βιβλίων, δι' ὧν ἐνσπείρεται εἰς τὰς καρδίας τῶν νέων ὁ σπόρος τῆς ἀναποφεύκτου ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς τοῦ ἀνθρώπου καταστροφῆς· Ἡ παντελής σχεδὸν παρ' ἡμῶν ἔλλειψις καταλλήλου συγγράμματος περιέχοντος αὐτολεξεῖ καὶ ἐπεξηγημένον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετ' ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν μελετῶν καὶ διδασκαλιῶν, ἐξ ὧν δύναται νὰ πηγᾶσθαι σωτηριώδης ὠφέλεια, ἀληθῆς δηλονότι φωτισμὸς τῆς διανοίας καὶ ἀνάπλασις καὶ διαμόρφωσις τῆς καρδίας διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καὶ παραγγελμάτων· Ἡ παρατηρουμένη ὁσημέραι ἐλάττωσις τοῦ

σωτηρίου θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, καὶ ἡ ἐπιβαλλομένη ἀνάπτυξις τούτου διὰ τῆς γνώσεως καὶ ἐκπληρώσεως τῶν ποικίλων καθηκόντων, πρὸς ἀποφυγὴν μὲν τῶν ἐνόχων πράξεων, πρὸς κατόρθωσιν δὲ ἔργων ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας καὶ κατορθωμάτων εὐκλεῶν· Ἡ ἐπείγουσα ἀναίρεσις τῆς ὑπὸ τῶν ξένων προσαπτομένης εἰς ἡμᾶς κατηγορίας, ὅτι τὸ ὀρθόδοξον τῶν πιστῶν πλήρωμα δὲν ἀναγινώσκει ποσῶς οὐδὲ μελετᾷ τὰς Ἀγίας Γραφάς· Τὸ ἐπιβαλλόμενον ἡμῖν καθῆκον πρὸς ἀνατροπὴν ἐτέρας ἠπατημένης γνώμης, ὅτι ἡ ἀγία ἡμῶν πίστις ἀπέβη νεκρὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία στάσιμος, διότι οὐδέποτε ἡλίαν σπανίως κηρύττεται ἐν αὐτῇ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐπομένως ἀπεμακρύνθη, ὡς οὗτοι διατείνονται, τῆς εὐαγγελικῆς πίστεως καὶ ἀληθείας· Ἐπὶ τούτοις δὲν δύνامي νὰ παραλίπω τὸν λόγον, ὅτι ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Περιοδικοῦ ἠθέλησα ἀφιλοκερδῶς νὰ χρησιμοποιήσω καρποφωρότερον τὸν περισσεύοντά μοι χρόνον μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τὴν εὐσεβῆ Ἑλληνικὴν τῆς Μασσαλίας Κοινότητα καὶ Ἐκκλησίαν ἱερατικῶν καὶ λοιπῶν καθηκόντων ὑπὲρ τῆς καθόλου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους· Ἄλλ' οὐδὲ τὸν λόγον τούτον παρασιωπῶ, ὅτι διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ἔργου παρέχομεν συνάμα ἀφορμὴν εἰς ἔργα θρησκευτικὰ σοφώτερα καὶ ἐπιστημονικώτερα, ἀλλὰ δὴ καὶ ὠφελιμώτερα, διὰ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ εὐσεβοῦς ζήλου καὶ τῆς φιλοτιμίας τῶν παρ' ἡμῖν ἱκανῶν καὶ ἐπὶ θεολογικαῖς ἐπιστήμαις διαπρεπόντων, διότι, τό γ' ἐφ' ἡμῖν, ὁμολογοῦμεν τὴν ταπεινότητα ἡμῶν, πᾶν δ' ὅ,τι ἐνεργοῦμεν καὶ πράττομεν προέρχεται ἐλάχιστα μὲν ἐξ ἡμῶν, « ἄλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ » κατὰ τὸν Ἀπόστολον. (Β' Κορινθ. γ' 5.). Τοιοῦτοι

καὶ οἱ λόγοι οἱ ἐμπνεύσαντες ἡμῖν τὴν ἀπόφασιν ταύτην πρὸς τὸ ἐπωφελές καὶ σωτήριον τοῦτο ἔργον.

ΤΜΗΜΑ Α'

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ

« Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ », ὅστις ἐν τῷ πλούτῳ τῆς θείας αὐτοῦ εὐδοκίας καὶ ἀγαθότητος ἐνέπνευσε εἰς τὰς καρδίας πολλῶν εὐλαβῶν χριστιανῶν, ὥστε μετ' ἐπαινετῆς προθυμίας καὶ εὐσεβοῦς ζήλου νὰ συνδράμωσιν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ « Ἐξηγητοῦ τῶν Ἀγίων Γραφῶν ». Πρὸς τοὺς φιλευσεβεῖς τούτους συνδρομητὰς ἡμῶν ὡς καὶ πρὸς πάντας τοὺς συνεργήσαντας πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ἀσμένως ἐκφράζομεν εὐθὺς δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν εὐχαριστίας. Πρὸ παντὸς δὲ προσφέροντες τῷ Θεῷ ἐγκάρδιον καὶ ἀκατάπαυστον καὶ ἄπειρον δόξαν καὶ εὐχαριστίαν, ἐξαιτούμεθα ταπεινῶς, ἵνα ὁ Πατὴρ τῶν φώτων ἐπιχορηγήσῃ εἰς ἡμᾶς πλουσίαν τὴν χάριν καὶ τὴν σοφίαν, « ὅτι αὐτὸς καὶ τῆς σοφίας « ἐστὶν ὁδηγὸς καὶ τῶν σοφῶν διορθω- « τῆς, ἐν γὰρ χειρὶ αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς καὶ « οἱ λόγοι ἡμῶν » (α). Ἐξαιτούμεθα δὲ δικαίως τὴν θεῖαν χάριν καὶ ἐνίσχυσιν, διότι τὸ ἔργον εἶναι ἀληθῶς μέγα καὶ λίαν ἐπίπονον, καθότι μέλλομεν νὰ εἰσέλθωμεν καὶ νὰ διαπλεύσωμεν τὸ ἀπεραντον πέλαγος τῶν Ἀγίων Γραφῶν δι' εὐσεβοῦς ἐρμηνείας καὶ ἐξηγήσεως, νὰ ἀναδράμωμεν τὸ ἀχανές τῶν αἰώνων διάστημα καὶ νὰ εἰσδύσωμεν ἀσφαλῶς εἰς τὸν γνόφον μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου διὰ νὰ καταμάθωμεν διὰ τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς ἐμβριθοῦς μελέτης τὴν θεῖαν ἀρ-

α) Σοφ. Σολ. ζ' 15-16.

χὴν καὶ καταγωγὴν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ πίστεως, καὶ προσέτι νὰ ἀνυψωθῶμεν εἰς τὸ ὑπερφυῆς ὕψος τῆς ἀγιωτάτης χριστιανικῆς ἠθικῆς διὰ νὰ παραλάβωμεν τὰ θεῖα αὐτῆς παραγέλματα πρὸς ἐφαρμογὴν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ. Οὕτω λοιπὸν εὐγνώμονες καὶ οὕτως ἐπὶ τὸν Θεὸν πεποιθότες, προσβίνομεν μετὰ θάρρους εἰς τὴν πολυμοχθον μὲν, πλὴν εὐάρεστον ἐργασίαν ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Κυρίου, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν Ἀγίων Γραφῶν.

Ἄγία Γραφή, ἢ Ἀγίαι Γραφαὶ ὀνομάζονται ἐν συνόλῳ τὰ ἱερά ἐκεῖνα βιβλία (β), τὰ ὁποῖα περιέχουσι τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀγιωτάτην διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἠθικῆς. Ὀνομάζονται δὲ ἱερά καὶ ἅγια τὰ βιβλία ταῦτα, διότι πᾶν ὃ τι ἐμπεριέχεται εἰς αὐτὰ εἶναι ἱερὸν καὶ ἅγιον, ἐγράφη ὑπὸ ἱερῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν, ὁποῖοι ἦσαν οἱ Προφῆται καὶ οἱ Ἀπόστολοι, καὶ συνεγράφησαν κατ' ἐμπνευσιν καὶ φωτισμὸν καὶ ἐπιστάσιαν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἐπομένως τὸ περιεχόμενον τῶν Ἀγίων Γραφῶν δικαίως μὲν καλεῖται λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ νόμος θεόπνευστος, πράγματι δ' εἶναι δῶρον οὐράνιον καὶ ἀγαθὸν ἀνεκτίμητον. Τοιαύτη δὲ οὕσα ἡ Ἄγία Γραφή, περιέχει θρησκευτικὰς ἀληθείας καὶ ἠθικὰς ἐντολάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἰῶνιοι καὶ ἀληθεῖς, διότι ἐκπηγάζουσιν ἐξ αὐτῆς τῆς αὐτοαληθείας, τουτέστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔχουσι κῦρος καὶ δύναμιν σωτηριώδη καὶ αἰώνιον διὰ πάντα ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ κατὰ πάντα καιρὸν καὶ τόπον. Ἡ Ἄγία Γραφή περιέχει προσέτι τὰς θάσεις τῆς ἐμπρεπούσης πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας, ὡς καὶ γεγονότα

β) Βλ. περὶ τῶν βιβλίων τῶν Ἀγίων Γραφῶν τὸ τέταρτον τμήμα τοῦ παρόντος φυλλαδίου.

ἱστορικὰ, διότι ὁ Χριστιανισμὸς αὐτὸς, ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν, τὴν προπαρασκευὴν, τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν θεμελίωσιν καὶ τὴν διάδοσιν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι γεγονός καὶ συμβάν ἱστορικόν, φέρον λαμπροὺς τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἀληθείας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ Ἀγίαι Γραφαὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης (α) ἔχουσι κέντρον αὐτῶν τὸ θεῖον πρόσωπον τοῦ Θεοανθρώπου Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο αὐταὶ ἀναντιρρήτως εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικὸν βιβλίον τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ σεπτὸν καὶ θεῖον βιβλίον τῆς ἀγιωτάτης Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐκ τῶν γενικῶν τούτων ὀρθῶς καὶ ἐλλόγως συνάγεται, ὅτι ἡ Ἄγία Γραφή εἶναι ἀσυγκρίτως ὑπερτέρα καὶ θειοτέρα παντὸς ἔργου καὶ πνευματικοῦ προϊόντος τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, παντὸς ἄλλου κοσμικοῦ βιβλίου, οὐδ' εἶναι δυνατὸν νὰ παραστήσῃ τις εὐχερῶς τὴν ὑψίστην τῆς Ἀγίας Γραφῆς σπουδαιότητα καὶ τὴν ἄπειρον καὶ ἀνεκτίμητον αὐτῆς ἀξίαν. Διότι καθὼς ὁ Θεὸς εἶναι κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην ἄπειρος, τοιούτοτρόπως καὶ ἡ ἀξία τοῦ θεοῦ αὐτοῦ λόγου εἶναι ἄπειρος ἀπέναντι τῆς ἐν ἐλαχίστῳ μέτρῳ χορηγουμένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπίνης σοφίας.

Ἄλλ' ὅμως καὶ ὡς ἔργον καὶ σύγγραμμα ἀνθρώπινον ἐὰν ἐξετασθῇ ἡ Ἄγία Γραφή, οὐχ ἦττον ἀποδεικνύεται ἀσυγκρίτως ὑπερτέρα καὶ πολλῶν σεβασμιωτέρα παντὸς ἄλλου ἀνθρωπίνου συγγράμματος, ἡ δὲ ὑπέροχος αὐτῆς σπουδαιότης καὶ ἀξία ὁμολογουμένως ὑπερεξέχει πανταχόθεν φωτολαμπῆς καὶ ἐξαστράπτουσα. Πρὸς τοῦτο, ἐὰν τις ἐν πρώτοις ἐξετάσῃ ἐπισταμένως τὴν ἀρ-

α) Διατὶ αἱ Ἀγ. Γραφαὶ ὀνομάζονται Διαθήκαι βλ. τμ. δ' τοῦ παρόντος φυλλαδίου.

χαιότητα τῆς Ἀγίας Γραφῆς (καὶ μάλιστα τὰ δέκα πρῶτα βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης), πείθεται διὰ τρανῶν ἱστορικῶν ἀποδείξεων, ὅτι τὰ ἱερά βιβλία τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως εἶναι τὰ ἀρχαιότερα βιβλία τοῦ κόσμου, τὰ ἀρχαιότερα ἐκ πάντων τῶν περισωζομένων ἐπὶ τῆς γῆς θρησκευτικῶν ἢ ἱστορικῶν βιβλίων. Διότι τὰ ἀρχαιότερα τῶν ὑπαρχόντων βιβλίων, ἔξω τῆς Ἀγίας Γραφῆς, εἶναι τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πολὺ ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Σολομῶντος, ἐν ᾧ ὁ Μωϋσῆς, ὁ συγγραφεὺς τῆς Πεντατεύχου, ἤκμαζε τέσσαρας τοῦλάχιστον αἰῶνας πρὸ τοῦ Ὀμήρου, καὶ δέκα ἐξ αἰῶνας πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἐσδράς δὲ καὶ ὁ Νεεμίας, οἱ τελευταῖοι σχεδὸν συγγραφεῖς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἤκμαζον κατὰ τὰ μέσα τῆς τετάρτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος (460-405 π.χ.), καὶ ἦσαν κατὰ πάντα σύγχρονοι τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας, Ἡροδότου τοῦ Ἀλικαρνασέως. Τοιαύτη δὲ οὖσα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Ἀγία Γραφή, περιέχει οὐ μόνον βεβαίαις καὶ ἀσφαλεῖς, ἀλλὰ καὶ πολυτίμους γνώσεις καὶ ἱστορικὰς πληροφορίας περὶ τῆς ἀρχαιότητος, τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἀπαντῶμεν εἰς τὰ ἔκτος τῆς Ἀγίας Γραφῆς συγγράμματα τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν, διότι ὅσα συμβάντα ταῦτα ἀναφέρουσι πέραν τοῦ δεκάτου δευτέρου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ εἶναι διὰ μύθων καὶ πλασμάτων κεκαλλωπισμένα, ἐπομένως μυθικὰ καὶ ἀνάξια πίστεως. Ἀπεναντίας ἡ Ἀγία Γραφή μεθ' ἱστορικῆς καὶ χρονολογικῆς ἀκριβείας προσαναβαίνουσα τοὺς αἰῶνας, φθάνει μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, διηγεῖται συντόμως μὲν, ἀλλὰ σαφῶς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, τὴν πλάσιν καὶ τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν διαφθορὰν καὶ

τὸν κατακλυσμόν, τὴν διασπορὰν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπὸ τοῦ πύργου τῆς Βαβέλ ἐφ' ἅπαν τῆς γῆς τὸ πρόσωπον, καὶ τοσαῦτα ἄλλα σπουδαῖα συμβάντα. Τῷ ὄντι, ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἡ ἐσώζετο ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, καὶ ἰδίᾳ ἡ Πεντάτευχος τοῦ Μωϋσέως, θὰ ἐπλανώμεθα εἰς τὸ σκότος τῶν αἰῶνων καὶ τῶν μυθικῶν παραδόσεων· περὶ Θεοῦ δὲ, περὶ κόσμου καὶ περὶ ἀνθρώπου θὰ ἐφρονοῦμεν, ὅπως ἐφρόνουν οἱ ἀρχαῖοι λαοί, καὶ ὅπως φρονῶσιν ἔτι σήμερον τὰ μὴ χριστιανικὰ ἔθνη. Διὰ ταῦτα δικαίως ἡ Παλαιὰ Διαθήκη λογίζεται ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ σεπτὸν καὶ πολυτίμον κημεῖλιον, προσελκύον διηγετικῶς τοῦ ἀνθρώπου τὸν θαυμασμόν, τὸν ἄκρον σεβασμόν καὶ τὴν ἐμβριθὴ μελέτην, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν ὑπέροχον αὐτῆς ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα. (ἔπεται συνέχεια).

ΤΜΗΜΑ Β'

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΙΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Τὸ δεύτερον τοῦτο τμήμα τοῦ « Ἐξηγητοῦ » ἀφιερῶμεν εἰς τὴν εἰδικὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τοῦ ὑψίστου αὐτῆς σκοποῦ. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν περὶ τούτου πραγματείαν, προτάσσομεν ἰδιαιτέραν μελέτην περὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς θειότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ οὐ μόνον ὡς βάση καὶ θεμέλιον, ἀλλὰ καὶ ὡς προεισαγωγή εἰς τὰς ἐπομένους ἡμῶν μελέτας καὶ σκέψεις, εἰς τὰς ὁποίας θὰ πραγματευθῶμεν καὶ θὰ ἐξετάσωμεν τὸν Χριστιανισμόν ὡς θεόδοτον μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνεργεῖται καὶ τελειοῦται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἡ ἠθικὴ τοῦ ἀνθρώπου τελειότης καὶ ἡ σωτηρία αὐτοῦ.

Χριστιανικήν Θρησκείαν ἢ Χριστιανισμόν λέγοντες, ἐννοοῦμεν κυρίως τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν, τὴν ὅποیان ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδαξε τοὺς ἰδίους αὐτοῦ μαθητὰς καὶ Ἀποστόλους· οὗτοι δὲ παραλαβόντες αὐτὴν ἐκήρυξαν εἰς τὰ ἔθνη καὶ παρέδωκαν ὡς θείαν παρακαταθήκην εἰς πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. Ἡ ἄλλως· Χριστιανισμὸς ὀνομάζεται ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ διδασκαλία ἡ ὅποία ἐμπεριέχεται ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ (α), καὶ ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν προφητῶν, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων (β), καὶ διαδοθεῖσα διὰ τῆς θείας δυνάμεως, ἐθεμελιώθη ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπως διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνεργῆται μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐκ τούτων ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον γεγονός ἱστορικόν, κατ' οὐσίαν ὅμως εἶναι δῶρον Θεοῦ, εἶναι γεγονός ὑπερφυσικὸν καὶ ὑπερκόσμιον καὶ θαῦμα λαμπρόν, καὶ καρπὸς τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἀπείρου ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὅστις ἀπέστειλε τὸν Μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ὡς Λυτρωτὴν καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐτελεσιουργήθη τὸ μέγα τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας μυστήριον, καὶ τὸ θαυμάσιον τῆς ἀνθρωπίνης ἀπολυτρώσεως ἔργον. Ἀλλὰ, καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ ἔπαθε διὰ τὴν σωτηρίαν παντὸς τοῦ κόσμου, τοιοῦτοτρόπως καὶ πᾶς ἄνθρωπος χρεωστῆται νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν, καὶ νὰ ζῆ κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, διὰ νὰ

ἀπολαύσῃ τῶν ἀθανάτων καρπῶν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Πρὸς ταῦτα ἔπρεπε βεβαίως ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ πιστόν τινα ὁδηγόν, νὰ ἔχῃ φῶς σταθερόν καὶ ἀειλαμπές διὰ νὰ ὁδηγῆται καθ' ὅλην τὴν ζωὴν αὐτοῦ καὶ νὰ περιπατῆ ἀσφαλῶς τὸν δρόμον πρὸς τὴν σωτηρίαν. Τὴν ἔλλειψιν τοῦ θείου τούτου φωτός καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν γινώσκων ὁ Κύριος παρέδωκε τὴν εὐαγγελικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, τὴν ὅποیان, ὅταν τις ἀκολουθῆ πιστῶς ἐν ὄσφρζῃ, οὐδέποτε ἀποπλανᾶται, οὐδέποτε ἀπομακρύνεται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας, ἀπὸ τῆς εὐαγγελικῆς ἀρετῆς, ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας.

Οὐδεὶς βεβαίως ἀρνεῖται, ὅτι πολλοὶ διδάσκαλοι ἀνεφάνησαν καὶ πολλοὶ σοφοὶ ἐδίδαξαν ἐν τῷ κόσμῳ θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ παραγγέλματα ἠθικά· ἀλλ' ὅμως ἡ διδασκαλία αὐτῶν ὑπῆρξεν ἢ ἀνθρώπινόν τι σύστημα θρησκευτικῶν ἰδεῶν, ἢ διδασκαλία ἠθικῶν μὲν, ἀλλὰ ξηρῶν καὶ ἀνεφαρμόστων ἀξιωματικῶν καὶ γνωμῶν, ἢ τέλος φιλοσοφικαὶ θεωρίαι ἀφηρημέναι καὶ κεναί, τὰς ὁποίας οὐδ' αὐτοὶ οἱ διδάξαντες αὐτὰς ἠδυνήθησαν νὰ ἐφαρμόσωσιν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Πόσον διάφορος εἶναι τῷ ὄντι ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία! Πόσον ὑψηλότερα, συνάμα δὲ καὶ πρακτικὴ καὶ δυνατὴ νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς τὴν ζωὴν ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, ἐν γένει ἅπασα ἡ χριστιανικὴ θρησκεία! Ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς αὐτῆς θεμελιωτῆς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, πόσον διάφορος καὶ ὑπέρτερος εἶναι κατὰ τὸν χαρακτῆρα, κατὰ τὴν διδασκαλίαν, κατὰ τὸν ἐγκόσμιον αὐτοῦ βίον! Διότι οἱ μὲν φιλόσοφοι ἐνησχολοῦντο καὶ ἐνασχολοῦνται πρὸς εὔρεσιν

α) Πρωτίστως καὶ κατ' ἐξοχίην.

β) Ἑβρ. α' 1.

ἀγνώστων ἀληθειῶν, ἐνασχολοῦνται πρὸς λύσιν τῶν μέχρι τοῦδε ἀλύτων ὑπερφυσικῶν προβλημάτων καὶ ζητημάτων. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὅμως θεωρεῖ ὅλα τὰ ζητήματα ταῦτα λελυμένα καὶ ἐντελῶς γνωστὰ εἰς αὐτόν. Διὰ τοῦτο αὐτὸς δὲν φιλοσοφεῖ, ζητῶν ἀγνώστους ἀληθείας, ἀλλὰ παραδίδει φιλοσοφίαν ὑψηλὴν καὶ διδασκαλίαν οὐράνιον, καὶ πρῶτος αὐτὸς πραγματοποιεῖ πᾶν ὅ,τι διδάσκει τοὺς ἄλλους. Διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ὁ Θεμελιωτῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁμιλεῖ εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ὁμιλεῖ εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ὠφελείας, τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς πατρικῆς ἀγάπης καθιστᾷ φανερὰς αἰωνίους καὶ σωτηριώδεις θρησκευτικὰς ἀληθείας καὶ ἠθικὰς ἐντολάς, αἱ ὁποῖαι ἐνδιαφέρουσι πάντα ἄνθρωπον καὶ εἶναι λίαν πολῦτιμοι εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν. Καὶ οἱ μὲν σοφοὶ γράφοντες συνήθως καὶ διδάσκοντες, ἐνησχολοῦντο εἰς ζητήματα κοσμικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σοφίας, ἐνησχολοῦντο πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπὶ σκοπῶ ὑλικῆς ὠφελείας, ἢ ἐζήτουν τὴν ἰδίαν τιμὴν καὶ δόξαν, τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου. Τίς δ' ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ βίου τοῦ Σωτῆρος δύναται νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Κύριος ἐπεδίωξε δι' ἑαυτὸν δόξαν ἢ τιμὴν ἐγκόσμιον; Οὐδεὶς. Τοῦναντίον μάλιστα, ὅστις ἀναγνώσῃ προσεκτικῶς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφεται ὁ βίος τοῦ Κυρίου, εὐθὺς θὰ πεισθῇ, ὅτι πανταχοῦ ὁ Σωτὴρ συνιστᾷ τὴν εὐαγγελικὴν αὐτοῦ διδασκαλιαν οὐχὶ ὡς ἰδίαν, ἀλλ' ὡς διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ, τοῦ πέμψαντος αὐτόν, καὶ εὐαγγελίζεται ταύτην εἰς τὸν κόσμον πρὸς δόξαν τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ πατρὸς καὶ πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο

καὶ ἔλεγεν· « Ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με... ὁ ἄφ' ἑαυτοῦ λαλῶν, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ. » (α) Ἄλλως δὲ, ἡ εὐαγγελικὴ τοῦ Σωτῆρος διδασκαλία, ἢτε ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ, δὲν εἶναι ὁμολογουμένως, ὡς ἡ τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου, διδασκαλία προσωπικὴ καὶ περιορισμένη, διότι φέρει μὲν ἐξωτερικῶς τοὺς τύπους καὶ τὰ γνωρίσματα πάσης ἀνθρωπίνης διδασκαλίας, ἐσωτερικῶς ὅμως, ἢτοι ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς, φέρει ἀποδείξεις ἔργου ἐκτάκτου σπουδαιότητος. Καὶ πράγματι· τίς μετ' ὀρθῆς κρίσεως καὶ εὐσεβείας ἀναγινώσκων τὴν θαυμασίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου (β), τὴν διδασκαλίαν ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας διατάσσει εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ καθήκοντα τῆς μεγάλης αὐτῶν ἀποστολῆς εἰς τὸν κόσμον (γ), τοὺς λόγους διὰ τῶν ὁποίων ἐλέγχει τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων τὴν ὑπόκρισιν καὶ τὴν ὑπερηφανίαν (δ), τὴν λαμπρὰν καὶ προπαρασκευαστικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ὁμιλίαν τῆς συστάσεως τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας (ε), τὴν ἐξαισίαν τέλος καὶ θαυμασιωτάτην πρὸ τοῦ πάθους ὁμιλίαν καὶ θεοπρεπεστάτην διαθήκην τοῦ Σωτῆρος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους (ς), καὶ ὅλας ἐν γένει τὰς εὐαγγελικὰς αὐτοῦ διδασκαλίας, τίς, λέγω, ἀναγινώσκων καὶ μελετῶν αὐτὰς δὲν ἀποθαυμάζει εὐλόγως τὴν τελειότητα, τὸ ὕψος, τὴν σοφίαν, τὸ μεγαλεῖον; Πᾶς τις βεβαίως, ὡς ἔπραξαν τοῦτο πλεῖστοι ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι εὐσεβόφρονες ἄνδρες. Ἐὰν δὲ εἰς τὰς διδασκαλίας ταύτας ἐπιπροσθῶμεν καὶ τὰ ὑψηλὰ τῶν Ἀποστόλων κηρύγματα καὶ διδάγματα, τὰ ὁποῖα

α) Ἰωάν. ζ' 16-18. — (β) Ματθ. Ε' — Η' — (γ) Δὲτθ. ι' — (δ) αὐτ. κγ' — (ε) Ἰωάν. ε' 28-71. (ς) αὐτ. ιγ' 13 — ιζ' 26.

φέρουσιν, ὡς ἐκεῖνα, τὸ αὐτὸ πνεῦμα, τὸν αὐτὸν χαρακτήρα, τὴν αὐτὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου, ὅσοι ἐφιλοσόφησαν καὶ ἐνομοθέτησαν μέχρι τοῦ Σωτῆρος, οὐδεὶς ἐδίδαξεν ἢ παρέδωκε τοιαύτας ἀληθείας, τότε κατὰ φυσικὸν λόγον ἔπεται, ὅτι αἱ διδασκαλῖαι τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἐξ ἁπαντος ἐξοχα προϊόντα καὶ ἔργα ἐκτάκτου καὶ μεγαλοφυοῦς ἀνθρωπίνης διανοίας. Ἐὰν δὲ πρὸς τούτοις ληφθῆ ἡ πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς οὐδὲ μετὰ Χριστὸν ἐπὶ εἴκοσι σχεδὸν αἰῶνας ἄχρι σήμερον δὲν ἠδυνήθη οὔτε νὰ ἐφεύρη, οὔτε νὰ φθάσῃ, πολλῶν δὲ μᾶλλον νὰ ὑπερβῆ καὶ νὰ τελειοποιήσῃ τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ διδασκαλίαν, διότι αὕτη ἴσταται ἀείποτε ὑψηλὰ εἰς τὸ μεσουράνημα τῆς ὑπερφουῦς αὐτῆς τελειότητος, τῆς ἀνυπερβλήτου αὐθεντίας καὶ ἀξίας, δῆλον, ὅτι αὕτη πρᾶγματι ὑπερβαίνει τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ διανοίας, ἐκπηγάζει ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως εἶναι τελεία καὶ αἰώνιος, εἶναι ἀληθὴς καὶ θεία.

Ἐν γένει δ' εἰπεῖν τὴν ὅλως θεοπρεπῆ καὶ κατὰ πάντα τελειοτάτην ταύτην ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν διδασκαλίαν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκήρυξεν ἐπὶ τριετίαν, περιερχόμενος τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ Γαλιλαίας, εὐαγγελιζόμενος, εὐεργετῶν καὶ θαυματουργῶν πρὸς ἐπικύρωσιν καὶ μαρτυρίαν τῆς ἰδίας αὐτοῦ θεότητος καὶ τῆς ἀπείρου αὐτοῦ παντοδυναμίας. Διὰ τῶν πολλῶν δ' αὐτοῦ θαυμάτων ἐγένετο εἰς τὸν λαὸν φανερόν, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Κύριος καὶ ἐξουσιαστὴς τῆς φύσεως καὶ τῶν νόμων τῆς δημιουργίας. Ἐντεῦθεν εἰς ὅσους ἐκ τοῦ λαοῦ ἔβλεπε τὴν πίστιν διακλάμπουσαν, ἐξήπλου ἐπ'

αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ, καὶ εὐθύς οἱ τυφλοὶ ἀνέβλεπον, οἱ χωλοὶ περιεπάτου, οἱ ἀσθενεῖς ἐθεραπεύοντο καὶ οἱ νεκροὶ ἀνίσταντο. Ἡ θεία τοῦ Σωτῆρος δύναμις ἐξετείνετο ἐπὶ τῆς φύσεως, ἐνεργοῦσα συμπαθῶς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, διότι ὁ Κύριος διέτασσε τοὺς ἀνέμους καὶ τὸν κλύδωνα τῆς θαλάσσης νὰ καταπαύσῃ καὶ νὰ ὑπακούσωσιν εἰς αὐτὸν, καὶ εὐθύς ὑπήκουον. Ἄπαντα δὲ ἡ θαυματουργικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια ἐπετελεῖτο οὐχὶ διὰ τῆς συνεργείας καὶ βοηθείας ὑλικῶν ἢ ἀνθρωπίνων μέσων, ἀργυρίου ἢ κοσμικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ τῆς θείας ἐκείνης ἐξουσίας, τὴν ὅποιαν ὁ Κύριος, ὡς Θεὸς, φύσει ἐκέκτητο διὰ νὰ ἐπανορθώσῃ, νὰ θεραπεύσῃ καὶ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῶν ἐπιγείων παθημάτων. Δικαίως ἄρα ἐθαμβοῦντο καὶ ἠπόρουν οἱ ὄχλοι λέγοντες: « Τί ἐστὶ τοῦτο; τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη, ὅτι κατ' ἐξουσίαν καὶ τοῖς πνεύματι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ » (α). Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει καὶ τῷ ὕδατι καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ (β);

Οὕτως ἡ διδασκαλία, αἱ εὐεργεσίαι, ἡ ἐξουσία καὶ ἡ δύναμις, τὰ ποικίλα θαύματα καὶ ὁ ὑπερκόσμιος βίος τοῦ Σωτῆρος, ἐμαρτύρουν προφανέστατα, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ ἀμίμητον ἀρχέτυπον πάσης ἠθικῆς τελειότητος, ἦτο ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεσταλμένος Διδάσκαλος καὶ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, ἦτο τέλειος Θεὸς, καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἦτοι Θεάνθρωπος. Τοιαύτη ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, τοιοῦτος καὶ ὁ θεὸς αὐτῆς Θεμελιωτής.

Καὶ ὅμως μεθ' ὅλας τὰς λαμπράς ταύτας ἀποδείξεις ἐπὶ δέκα ἐννέα ὅλους αἰῶνας πλεῖστοι καὶ ἰσχυροὶ ὑπῆρξαν οἱ διω-

α) Μάρκ. α' 27. (β) Λουκ. η' 25.

και και οι εχθροι της αληθειας και της
θειότητας της χριστιανικης θρησκείας.
Τοιούτοι δε κεκηρυγμένοι υπήρξαν απ'
αρχής ο 'Ιουδαϊκός λαός, ο ειδωλολα-
τρικός και ο 'Ρωμαϊκός κόσμος, οι 'Ρω-
μαίοι αυτοκράτορες και οι 'Ιερείς των
ειδώλων, οι λεγόμενοι τότε φιλόσοφοι,
οι πολυποίκιλοι αίρετικοί και κακόδοξοι,
οι περιφρονήται και αδιάφοροι προς τὰ
θεία και προς την ιεράν θρησκείαν του
'Ιησού Χριστού. 'Απέναντι όμως της συ-
νηνωμένης και ισχυρᾶς των εχθρῶν φά-
λαγγος άντεπαρετάχθη απ' αρχής με-
γαλόφρων και κραταιά ή 'Εκκλησία του
Χριστού γενικῶς, μερικῶς δὲ οι 'Από-
στολοι και μαθηταί του Κυρίου, και ἐ-
φεξῆς οι πιστοί και τῷ Θεῷ ἀφωσιωμέ-
νοι, οι Μάρτυρες και Ὁμολογηταί της πί-
στεως, οι Πατέρες και 'Επίσκοποι της
'Εκκλησίας, οι 'Απολογηταί και υπερα-
σπισταί της χριστιανικῆς θρησκείας,
άντιτάσσοντες τὸ ἀληθὲς τούτο φρόνη-
μα, ὅτι δηλονότι ὁ Χριστιανισμός, ὡς θρη-
σκεία, εἶναι ἀληθῆς, εἶναι ἔργον Θεοῦ,
ὁ δὲ ἀρχηγός και θεμελιωτῆς αὐτῆς 'Ιη-
σοῦς Χριστός εἶναι Θεός ἀληθῆς και Σω-
τῆρ του κόσμου. Τὴν μαρτυρίαν και ὁμο-
λογίαν ταύτην άνεκήρυττον ἐπισήμως
εὔρισκόμενοι ὑπὸ τὰ φρικτὰ βασανιστή-
ρια, και ἐπεσφράγιζον αὐτὴν διὰ της
χύσεως του αίματος αὐτῶν, ὑπερφυῶς
θεόθεν ἐνδυναμούμενοι. Τόσῳ στερρῶς
πάντες οὔτοι ἦσαν πεπεισμένοι περὶ της
ἀληθείας και της θειότητας της χριστιαν-
ικῆς αὐτῶν πίστεως και εὐαγγελικῆς
εὐσεθείας!

'Εν τούτοις εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι ή
ἀλήθεια του Χριστιανισμοῦ στηρίζεται
ἐπὶ πολυειδῶν και ισχυρῶν ἀποδείξεων·
ἐάν δὲ αὐταί ἀναπτυχθῶσι και ἐκτεθῶσιν
ἐπιστημονικῶς και πρακτικώτερον, καθί-
στανται πολλῶ ἰσχυρότεροι, λαμπρότε-

ραι και ἀπροσμάχητοι. Διότι, οἰοσδήπο-
τε και ἀνέρευνήσῃ ἐμβριθῶς και ἐν πνεύ-
ματι εὐσεθείας και εὐλαθείας, ὡς ἀρμό-
ζει περὶ θείων πραγμάτων, και ἐξετάσῃ
τὴν ἀρχὴν και τὴν καταγωγὴν του Χρι-
στιανισμοῦ, τὰς θείας ὑποσχέσεις και
προφητείας, τὰς ἀπείρους θαυματουργίας,
τὴν θεμελιώσιν αὐτοῦ και ἐξάπλωσιν ἐν
τῷ κόσμῳ, τὴν θεόσδοτον διδασκαλίαν
και τὴν τελειοτάτην ἠθικὴν, τὴν θεοπρε-
πῆ και πνευματικὴν πρὸς τὸν Θεὸν λα-
τρείαν, τὴν χάριν και τὰ μυστήρια, τὸν
ὑψιστον και θεῖον αὐτοῦ σκοπὸν, τὸν ὑπὲρ
της ἀπολυτρώσεως του ἀνθρωπίνου γέ-
νους· 'Εάν ἐξετάσῃ, λέγω, ἐπισταμέ-
νως τὸν Χριστιανισμὸν αὐτὸν καθ' ἑαυ-
τὸν, ὡς θρήσκευμα και ὡς θρησκευτικὸν
ἔργον, ἢ ἄλλως ὑπὸ ἐσωτερικὴν και ἐξω-
τερικὴν σχέσιν και ἔποψιν, εὐχερέστατα
θα καταπεισθῇ ἐξ ισχυρῶν λόγων και
ἀποδείξεων και τρανῶς θα ὁμολογήσῃ,
ὅτι ή χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ὄντως
ἀληθῆς και θεία. 'Αλλ' ἡμεῖς, ὡς τέκνα
ἀγαπητὰ της ἀγίας ἡμῶν 'Εκκλησίας διὰ
να μένωμεν διὰ παντὸς ἐδραῖοι και ἀ-
κλόνητοι ἐπὶ τὴν ἀσάλευτον πέτραν της
χριστιανικῆς πίστεως και της ὁμολογίας,
διὰ να πιστεύσωμεν δηλ. ὅτι ή ἀγία ἡ-
μῶν πίστις και εὐσέβεια εἶναι μυστήριον
μέγα, εἶναι θεία και ἀληθινὴ, ἐκρίναμεν
λίαν ὠφέλιμον και ἐποικοδομητικὸν να
ἐπιπροσθέσωμεν εἰς τὰ προηγούμενα τὰς
ἐπομένας ἀποδείξεις αἱ ὁποῖαι ἐξάγονται
ἐξ αὐτῆς της οὐσίας και του γεγονότος
του Χριστιανισμοῦ. (ἔπεται συνέχεια).

ΤΜΗΜΑ Γ'

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΘΘΙΚΗΣ

'Εν τῷ τρίτῳ τούτῳ τμήματι του
« 'Εξηγητοῦ » μέλλομεν να ἐνασχο-
ληθῶμεν συμφώνως πρὸς τὸ Πρόγραμ-

μα ἡμῶν περὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸν βίον, ἐρμηνεύοντες διάφορα κατ' ἐκλογὴν χωρία τῶν Ἀγίων Γραφῶν. Ἀφιερούμεν δὲ τὸ παρὸν τμήμα εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, διότι ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ κατέχει σπουδαιότατον μέρος ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ ἡμῶν θρησκείᾳ, διδάσκει τὸν ἄνθρωπον τὰ πολυποίκιλα αὐτοῦ καθήκοντα καὶ καθοδηγεῖ αὐτὸν οὕτως ἀσφαλῶς ἐν τῷ βίῳ, ὥστε τὴν μὲν παροῦσαν ζωὴν νὰ διέλθῃ ἐν σωφροσύνῃ καὶ ἐγκρατείᾳ, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τιμιότητι, ἐν ἀγιότητι καὶ εὐσεβείᾳ, ἐν δὲ τῇ μελλούσῃ νὰ κατασταθῇ μέτοχος αἰωνίου δόξης καὶ μακαριότητος. Ἀλλὰ πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς παρούσης μελέτης, κρίνομεν ὠφέλιμον νὰ προτάξωμεν εὐθύς ὀρισμούς τινας προεισαγωγικούς.

Πάντες οἱ κατὰ τε τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ σήμερον εἰσέτι περὶ ἠθικῆς γράφοντες, διδάσκοντες καὶ φιλοσοφῶντες ὀρίζουσιν αὐτὴν ἀπλούστατα οὕτω. « Ἡθικὴ εἶναι ὁ κανὼν τῶν ἠθῶν ἢ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ». Ἡ πληρέστερον οὕτω. « Ἡθικὴ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ διδασκαλία περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου. » Ἦθη δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν διαγωγὴν, ἥτοι τὸν τρόπον τῆς ζωῆς ἐκάστου ἀνθρώπου. Ἡ ἄλλως, ἦθη λέγονται τὸ σύνολον τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ ἐνεργειῶν, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουσιν ὅλην τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ζωὴν ἐκάστου ἀνθρώπου.

Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἀνθρώπος, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, εἶναι ἐλεύθερος καὶ αὐτεξούσιος ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ δύναται νὰ κανονίσῃ τὰ ἦθη, τὰς ἐνεργείας, τὰς πράξεις καὶ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς αὐτοῦ κατὰ τοῦτον

ἢ κατ' ἐκείνον τὸν ἠθικὸν κανόνα, κατὰ τοῦτον ἢ κατ' ἐκείνον τὸν ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν νόμον, διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν πραγματικὴν διαφορὰν τοῦ περιεχομένου τῆς Ἡθικῆς. Καὶ ἀληθῶς· διότι ὅταν ὁ ἠθικὸς κανὼν, ἥτοι τὸ περιεχόμενον τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας, λαμβάνῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ ἐκ τοῦ καθαρῶς ἀνθρωπίνου λογικοῦ, ἀναπτύσσεται δὲ τοῦτο καὶ μορφοῦται διὰ μόνης τῆς φιλοσοφικῆς ἐξετάσεως καὶ ἐργασίας, χωρὶς δηλονότι νὰ ἀναμιχθῶσιν ἐν τῇ ἠθικῇ ταύτῃ διδασκαλία ἀλήθειαι καὶ ἐντολαὶ θρησκευτικαί, τότε ἡ ἠθικὴ αὕτη ὀνομάζεται « φιλοσοφικὴ ἠθικὴ. » Τοιαύτην ἠθικὴν ἐδίδαξαν πάντες οἱ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀκμάσαντες φιλόσοφοι, οἵτινες ἦσαν ἐστερημένοι τοῦ θείου φωτὸς τῆς χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως· τοιαύτην ἠθικὴν διδάσκουσι καὶ σήμερον οἱ ἀποχωρίζοντες αὐτὴν ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ὅταν δὲ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ παραγγέλματα τῆς ἠθικῆς στηρίζωνται ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἐκείνου δηλονότι, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐνέβαλε καὶ ἐνεγράραξεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου εὐθύς ἐν τῇ πλάσει αὐτοῦ, καὶ ὅστις διατάττει ἡμᾶς νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν τὸ κακόν, τότε ἡ ἠθικὴ αὕτη καλεῖται « ἠθικὴ τοῦ φυσικοῦ νόμου. » Ἐπιφυλαττόμενοι δὲ νὰ πραγματευθῶμεν ἰδιαιτέρως περὶ ἐκάστης τούτων, ὅπως δειχθῇ ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποῖαν ἐξήσκησαν ἐπὶ τῆς καθόλου καταστάσεως τοῦ παλαιοῦ κόσμου, πρὸς δὲ καὶ ἡ ἄπειρος ὑπεροχὴ τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς, εἰσερχόμεθα εἰς τὸ κύριον ἡμῶν ἀντικείμενον, ἥτοι τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν, ὀρίζοντες πρῶτον αὐτὴν, καὶ προεισαγωγικά τινα περὶ αὐτῆς λέγοντες.

« Χριστιανική ἠθικὴ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ διδασκαλία τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ βίου τοῦ χριστιανοῦ ἀνθρώπου, ἀρυομένη τὰς ἀρχὰς αὐτῆς ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν. » Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ στηριζομένη ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ὡς ὑψίστου ὄντος καὶ Νομοθέτου, ἀνταμείβοντος ἐν δικαιοσύνῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ τιμωροῦντος τὴν κακίαν, διδάσκει ἡμᾶς ὅποια πρέπει νὰ εἶναι ἡ διαγωγή καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἡμῶν, ποῖα τὰ πρὸς τὸν Θεὸν κατῆκοντα ἡμῶν, ποῖα τὰ πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ ποῖα τὰ πρὸς τὸν πλησίον, ποῖας ἀρετὰς πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα καὶ ποῖας κακίας ὀφείλομεν νὰ ἀποφεύγωμεν. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ προτρέπει, ἐνισχύει καὶ στηρίζει ἡμᾶς εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ὡσαύτως δὲ διδάσκει ἡμᾶς τὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποῦ οὐνόμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῇ ἠθικὴν τελειότητα καὶ ἀγιότητα, διάγοντες τὸν ἐπίλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν, οὐχὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅπως διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος προτρέπων· « Εἰς τὸ μηκέτι ἀνθρώπων ἐπιθυμίας, ἀλλὰ θελήματι Θεοῦ τὸν ἐπίλοιπον βιώσαι χρόνον. » (α). Ἐπειδὴ δὲ ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ εἶναι στενώτατα συνδεδεμένη καὶ ἀδιαρρήκτως ἠνωμένη μετὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς αποτελοῦσα μέρος αὐτῆς ἀναπόσπαστον, στηρίζεται δὲ καὶ θεμελιούται ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ ἡ χριστιανικὴ πίστις, εἶναι φανερόν, ὅτι διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν περὶ αὐτῆς γνῶσιν, ἀνάγκη νὰ προσδράμωμεν εἰς τὰς αὐτὰς πηγὰς, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀρυόμεθα τὰς γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας.

α) Α'. Πέτρος. δ' 2.

Τοιαῦται δὲ πηγὰι καθαρὰι καὶ ἄδολοι εἶναι αἱ Ἁγίαι Γραφαί, διότι εἰς αὐτὰς ἐμπεριέχεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἡ θεία Ἀποκάλυψις, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἠδδόκησε νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ φανερώσῃ τὰ μυστήρια τοῦ Ἁγίου αὐτοῦ θελήματος. Ἐν αὐταῖς καὶ ἰδίως εἰς τὰ ἠθικὰ λεγόμενα βιβλία τῶν Ἁγίων Γραφῶν εἶναι τεθησαυρισμένα τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα καὶ παραγγέλματα, ὡς καὶ οἱ ἀληθεῖς καὶ ἀναλλοίωτοι τῆς εὐσεβείας κανόνες, οἱ ὁποῖοι ἀπαρτίζουσι τὸ θεῖον καὶ οὐράνιον σύνταγμα τῆς τελειοτάτης καὶ ἀπαραμίλλου χριστιανικῆς ἠθικῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἠθικῶν παραγγελεμάτων τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ἐμπεριέχονται εἰς τὰ θεσπίσματα τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων· προσέτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἱερῶν συγγραμμάτων τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων, οἱ ὁποῖοι ἀκριβῶς καὶ εὐσεβῶς τὰς Ἁγίας Γραφὰς ἐρμηνεύσαντες, ἐγκατέλιπον εἰς ἡμᾶς αὐτὰ ὡς ἀσφαλῆ ὁδηγὸν καὶ ὡς ἀκένωτον σοφίας ταμεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ νὰ ἀρυώμεθα τὰς ἠθικὰς ἐντολὰς καὶ ἀληθείας, ὅσαι δὲν ἐκτίθενται ἀνεπτυγμένως ἐν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τοιούτων ἀρχῶν καὶ πηγῶν καθαρωτάτων ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ ἀρύεται τὰ θεῖα καὶ ἀπαραμίλλα αὐτῆς παραγγέλματα καὶ διδάγματα, πᾶς ἄνθρωπος, πολλῶ δὲ μᾶλλον πᾶς χριστιανός, ὡς μέλος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὑποχρεοῦται νὰ προσφέρῃ αὐτῇ ὅλον τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ὀφείλει εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, τὸν οὐράνιον Νομοθέτην καὶ Διδάσκαλον τῆς τελειοτάτης ταύτης ἠθικῆς. Τοῦτο διαθεβαιοῖ ὁ Κύριος, ὅταν λέγῃ· « Ὁ ἔχων τὰς ἐντολὰς μου καὶ τηρῶν αὐτὰς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν

με »· (α) Ὀφείλει δὲ σεβασμὸν ὁ χριστιανὸς οὐ μόνον διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διότι ὅλα αἱ ἠθικαὶ ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἀγνοεῖ, ἢ ἔχει ἀμυδρὰς μόνον καὶ ἀτελεῖς περὶ αὐτῶν γνώσεις, διασαφηνίζονται ἐν τῇ χριστιανικῇ ἠθικῇ καὶ στηρίζονται ἐπὶ ἀποδείξεων τοσούτου ἰσχυρῶν, ὥστε ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται οὔτε τὴν δύναμιν αὐτῶν νὰ ἀρνηθῆ, οὔτε τὴν αὐθεντίαν νὰ κατανικήσῃ. Πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἐντολαὶ καὶ τὰ ὑψηλὰ καθήκοντα, τὰ ὁποία ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ διδάσκει, συμφωνοῦσι πληρέστατα πρὸς τὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, περὶ τῆς ἀγαθότητος, τῆς εὐσπλαγγχίας καὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Ἐκ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἄλλης εὐσεβοῦς διδασκαλίας μαθαίνει ὁ ἄνθρωπος τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ καταγωγὴν, τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ προορισμὸν καὶ τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἐπλάσθη. Ἐν αὐτῇ ὡσαύτως, μαθαίνει τί ὡς πλάσμα ὀφείλει εἰς τὸν πανάγαθον αὐτοῦ Δημιουργόν, καὶ διδάσκει τὰ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀληθῆ αὐτοῦ καθήκοντα. Ἐν τῇ χριστιανικῇ ἠθικῇ ὁ μὲν ἀναξιοπαθῶν καὶ ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ὀδυνῶν καὶ τῶν ἠθικῶν θλίψεων κύπτων ἄνθρωπος εὐρίσκει ποθητὴν ἀνακούφισιν καὶ γλυκεῖαν παρηγορίαν, ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς καὶ μετανοῶν ἀντλεῖ ἐξ αὐτῆς λόγους ζωῆς καὶ σωτηρίας, οἱ ὁποῖοι ἀναζωογονοῦντες τὰ ἀποσθεννυμένας ἐλπίδας αὐτοῦ, ἐπαναφέρουσι τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἠσυχίαν εἰς τὴν τεταραγμένην αὐτοῦ ψυχὴν. Ἐν αὐτῇ ὁ τοιοῦτος εὐρίσκει συμβουλάς καὶ παραινέσεις, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦσι καὶ ὑποστηρίζουσιν αὐτὸν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος, διότι πανταχοῦ ἐν αὐτῇ ἀναγινώσκει πα-

α) Ἰωάν. ιδ' 21.

ραδείγματα διδακτικώτατα, τὰ ὁποία ἀναζωογονοῦσι τὸ θάρρος αὐτοῦ, τὸ ἐξασθενῆσαν ὑπὸ τῶν περιπετειῶν τοῦ βίου. Ἐν αὐτῇ τέλος ὁ πλοῦσιος καὶ ἀκόρεστος ἐπιγείου εὐτυχίας ἀνευρίσκει πάντα τὰ ἀρμόδια μέσα, διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποία ὁ Θεὸς ἠδόκησε νὰ ἐπιχορηγήσῃ πλουσίως εἰς αὐτόν. Ὅλα δὲ ταῦτα κατορθοῖ αὐτῇ, διότι εἶναι ζῶσα καὶ φωταυγῆς ἔκφρασις τῆς ὑπερτάτης ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως αὕτη εἶναι ἠθικὴ θεία, διότι ἀπορρέει ἐξ αὐτῆς τῆς ὑψίστης σοφίας καὶ δικαιοσύνης, καὶ θέλει νὰ γίνωμεν τέλειοι διὰ τῆς προκοπῆς, ὡς εἶναι ὁ Θεός. Εἶναι ἠθικὴ πραεὶα καὶ παρηγορὸς, διότι, ἂν καὶ ἀπαιτῆ νὰ ἔχωμεν πάντοτε τὰ βλέμματα τῆς ψυχῆς ἡμῶν προσηλωμένα εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, οὐδὲν ὅμως διατάσσει, τὸ ὁποῖον νὰ παραβλάπτῃ τὴν εὐτυχίαν τῆς παρούσης, ὡς ἐκ πείρας πάντες γνωρίζομεν, ὅτι οὐδέποτε ἡ εὐτυχία ἡμῶν εἶναι οὕτω μεγάλη, ὅσον μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος. Εἶναι ἠθικὴ γενικὴ καὶ παγκόσμιος, διότι οἱ κανόνες αὐτῆς καὶ τὰ ἐντάλματα δύναται νὰ ἐφορμωθῶσιν εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, πανταχοῦ, καὶ κατὰ πάντα χρόνον. Εἶναι ἠθικὴ τελειοτάτη κατὰ πάντα, διότι περιλαμβάνει ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῆς ὅλας τὰς ἀρετάς, ὅλα τὰ πολυποίκιλα τοῦ ἀνθρώπου καθήκοντα καὶ ἀποκλείει πάσας τὰς κακίας. Αὕτη διδάσκει ἡμᾶς τὴν ἐμπρέπουσαν καὶ ὀφειλομένην πρὸς τὸν Θεὸν λατρείαν καὶ τέλος εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν. Τοιαύτης δ' οὔσης τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, φερούσης δηλονότι ἅπαντα τὰ μεγάλα γνωρίσματα τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, καὶ τὰς ψηλάφητας μαρτυρίας τῆς οὐρανοῦ αὐτῆς καταγωγῆς, χρεωστοῦμεν μετὰ πάσης

τῆς δυνατῆς ἀκριβείας καὶ εὐλαβείας νὰ τηρῶμεν τοὺς κανόνας αὐτῆς καὶ τὰ ἐντάλματα· διότι μόνη ἡ ἀκριβὴς τήρησις αὐτῶν δύναται νὰ παράσχη εἰς ἡμᾶς ἐν μὲν τῷ παρόντι βίω τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς συνειδήσεως, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι νὰ καταστήσῃ ἡμᾶς ἀξίους τῆς ἀγάπης τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κληρονόμους τῆς οὐρανοῦ μακαριότητος. (Ἔπεται συνέχεια).

ΤΜΗΜΑ Δ΄

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

Περὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐν γένει καὶ τῆς ἀξίας αὐτῆς γίνεται ἱκανὸς λόγος ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι τοῦ « Ἐξηγητοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ Περιοδικοῦ ἡμῶν ἔχει κυριώτερον ἀντικείμενον τὰς Ἀγίας Γραφάς, πολλάκις δὲ θὰ ἀναφέρωμεν ἐξ αὐτῶν διάφορα βιβλία, ἄλλοτε τοὺς Ἱεροὺς αὐτῶν συγγραφεῖς καὶ διάφορα ἄλλα, διὰ τοῦτο κρίνομεν ἐπ'ἀναγκῆς πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὸ τέταρτον τοῦτο τμήμα νὰ ἐνασχοληθῶμεν λεπτομερέστερον περὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα συνιστῶσι τὸν σεβαστὸν κώδικα τῶν Ἀγίων Γραφῶν. Ἐκ τῆς μελέτης δὲ καὶ ἀναπτύξεως ταύτης εὐχερῶς θὰ μάθῃ ὁ χριστιανὸς, μελετῶν μετ' εὐλαβοῦς προσοχῆς, πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖται νὰ γνωρίζῃ συνοπτικῶς περὶ ἐκάστου ἱεροῦ βιβλίου τῆς ἀγιωτάτης αὐτοῦ θρησκείας, τὴν ὀνομασίαν δηλονότι, τὴν ἱστορίαν, τὴν ἐποχὴν, τὸν συγγραφέα, τὸ περιεχόμενον, τὸν σκοπὸν καὶ εἴτι ἄλλο κρίνεται ὠφέλιμον, καὶ δύναται νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐρμηνείαν καὶ κατανόησιν τοῦ βιβλίου. Τοιοῦτοτρόπως δὲ συνήθως πράττομεν καὶ περὶ παντὸς ἀνθρωπίνου ἔργου καὶ συγγράμματος, ὅταν θέλωμεν νὰ ἐννοήσωμεν αὐτό.

Ἡ Ἀγία Γραφή ἔνεκα τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς μεγάλης ἀξίας, ἔνεκα τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς θειότητος αὐτῆς, εἶναι μνημεῖον σεβαστὸν καὶ ἅγιον ἐν μέσῳ τῶν αἰώνων, εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, βασιλικὸν καὶ μεγαλοπρεπέστατον ἀνάκτορον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου φυλάττεται ἀσφαλῶς πᾶν ὅ,τι ἱερὸν καὶ ἅγιον ἔχει ἡ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ Ἐκκλησία. Διὰ τοῦτο τὸ καθῆκον παντὸς χριστιανοῦ εἶναι οὐχὶ νὰ ἴσταται ἀπλοῦς θεατῆς καὶ μακρόθεν νὰ παρατηρῇ τὸ ἱερὸν τοῦτο καὶ σεβάσμιον μνημεῖον, τὰς Ἀγίας Γραφάς, ἀλλὰ νὰ πλησιάσῃ αὐτὰς μετὰ σεβασμοῦ, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐνδότερον αὐτῶν, νὰ θαυμάσῃ αὐτῶν τὴν θείαν καλλονὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν, νὰ σεβασθῇ τοὺς θησαυροὺς τῆς θείας σοφίας, καὶ νὰ πιστεύσῃ ἐγκαρδίως καὶ ἀκραδάντως εἰς τὸν ἐμπεριεχόμενον ἐν αὐταῖς λόγον τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἡρμηνεύσεν, εὐρμηνεύει καὶ ἐξηγεῖ αὐτὸν ὁ ἀσφαλῆς ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος τῶν πιστῶν, ἡ γεραρὰ τοῦ Χριστοῦ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία.

Τὰ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς συγγράφησαν τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου ἐν διαστήματι περίπου 1500 ἐτῶν ὑπ'εὐσεβῶν καὶ ἀγίων ἀνδρῶν, ὁποῖοι ἦσαν οἱ προφῆται καὶ οἱ Ἀπόστολοι, οἵτινες ἐνεπνέοντο καὶ ἐφωτίζοντο καὶ ὠδηγοῦντο ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος (α), διὰ νὰ ἀποκαλύψωσι καὶ νὰ φανερώσωσιν εἰς τὸν κόσμον τὰς αἰωνίους βουλάς καὶ τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ θέλημα. Διὰ τοῦτο εὐλόγως πιστεύομεν, ὅτι αἱ Ἀγία Γραφαὶ περιέχουσι τὸν αἰώνιον λόγον τοῦ Θεοῦ. Τὸ σύνολον τῶν ἱερῶν τούτων βιβλίων τῶν Ἀγίων Γραφῶν διαιροῦνται γενικῶς εἰς δύο μεγάλα μέρη, διακρινόμενα ἀπ' ἀλλήλων διὰ τοῦ με-

α) Β' Πέτρ. α' 21.

γάλου γεγονότος καὶ ἐνδόξου συμβάντος τῆς ἐλεύσεως εἰς τὸν κόσμον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει ὅλα τὰ βιβλία, ὅσα συνεγράφησαν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὀνομάζεται Παλαιὰ Διαθήκη· τὸ δὲ δεύτερον τὸ ὁποῖον περιέχει ὅσα βιβλία συνεγράφησαν μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀνομάζεται Καινὴ ἢ Νέα Διαθήκη.

Ἄλλὰ τί σημαίνει ἡ λέξις Διαθήκη; Ἡ λέξις διαθήκη εἰς τὰς Ἀγίας Γραφὰς σημαίνει συμφωνίαν καὶ συνθήκην, ἢ πλατύτερον δηλοῖ τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν θρησκείαν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐφάνερωσε τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ Παλαιὰ μὲν Διαθήκη λέγεται, διότι ὁ Θεὸς διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα ὑπεσχέθη τὸ πάλαι εἰς τοὺς Ἑβραίους νὰ χορηγήῃ εἰς αὐτοὺς πλουσίως τὰς εὐλογίας αὐτοῦ καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, νὰ ἀγαπᾷ αὐτοὺς ὡς λαὸν περιούσιον, ὡς ἔθνος ἅγιον καὶ ἐκλεκτὸν (α), ἐπὶ τῷ ὄρφ ἵνα καὶ αὐτοὶ λατρεύωσιν αὐτὸν καὶ τηρῶσι τὰς ὑποσχέσεις, τὰς ὑποχρεώσεις καὶ τοῦ Θεοῦ τὰ προστάγματα. Καινὴ δὲ καὶ Νέα λέγεται ἡ Διαθήκη, διότι ὁ Θεὸς ἠυδόκησε νὰ δώσῃ ταύτην μετὰ τὴν Παλαιὰν διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, εὐαγγελιζόμενος εἰς αὐτοὺς πλούσια καὶ αἰώνια ἀγαθὰ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐὰν ἀληθῶς πιστεύωσιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐὰν δεχθῶσι τὸ θεῖον αὐτοῦ εὐαγγέλιον καὶ τηρήσωσι τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ εὐαγγελικοῦ νόμου. Καινὴ προσέτι λέγεται, διότι αὐτὸς ὁ Θεὸς ὠνόμασεν αὐτὴν Καινὴν, καὶ διὰ τοῦ Προφήτου Ἰερεμίου προανήγγειλεν, ὅτι θὰ δώσῃ ταύτην εἰς τὸν νέον τῆς χάριτος

α) Ἐξοδ. ιθ' 5, 6.

Ἰσραὴλ, τοὺς Χριστιανούς (β). Καινὴ δ' ὡσαύτως λέγεται κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, διότι ὁ Θεὸς ὀνομάζων « Καινὴν » τὴν δευτέραν ταύτην Διαθήκην, δηλοῖ ὅτι πεπαλαίωκεν ἢ κατέστησε παλαιὰν τὴν πρώτην (γ).

Ἄλλὰ πρὸς τούτοις ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἅπαντα ὁμοῦ καὶ ἐν συνόλῳ λαμβανόμενα τὰ ἱερά βιβλία τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὀνομάζονται οὐ μόνον ἡ Γραφή (δ), καὶ αἱ Γραφαὶ (ε), αἱ Ἀγίαι Γραφαὶ (ζ), ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ (η), καὶ Διαθήκη Παλαιὰ καὶ Καινὴ (θ), ἀλλὰ καὶ Ἱερά Γράμματα (ι), λόγια Θεοῦ (κ), Νόμος (λ), ὁ Νόμος καὶ οἱ Προφῆται (μ) καὶ τελευταῖον ἡ Βίβλος.

Ἐπειδὴ δὲ προτιθέμεθα νὰ δώσωμεν ἄλλοτε ἐκτενεῖς καὶ ἱκανὰς πληροφορίες εἰσαγωγικὰς εἰς ἕκαστον βιβλίον τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ἐνταῦθα περιοριζόμεθα χάριν τῶν περισσοτέρων ἀναγνωστῶν ἡμῶν, νὰ ἀπαριθμήσωμεν ἀπλῶς καὶ νὰ καταστήσωμεν γνωστὰ εἰς αὐτοὺς τὰ ἱερά βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. (Ἔπεται συνέχεια).

β) Ἱερ. λη' 31-33. — (γ) Ἐβρ. η' 13. — (δ) Πράξ. η' 32. Β' Τιμ. γ' 16. — (ε) Ματθ. κβ' 29. — Ἰωάν. ε' 39. — (ζ) Ῥωμ. α' 2. — (η) Λουκ. ια' 28. — (θ) Β' Κορινθ. γ' 14. — Ἐβρ. η' 13. — (ι) Β' Τιμ. γ' 15. — (κ) Ἐβρ. ε' 12. Ῥωμ. γ' 2. — (λ) Ἰωάν. ιβ' 34. — (μ) Ματθ. ια' 13. κβ' 40.

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ

Α' Οἱ μὴ ἐγγεγραμμένοι ὡς συνδρομηταὶ καὶ δεχόμενοι τὰ δύο πρῶτα φυλλάδια, λογιζονται ὡς τοιοῦτοι καθ' ὄλον τὸ ἔτος.

Β' Παρακαλοῦνται οἱ κ. συνδρομηταὶ, ὅσων ἡ διεύθυνσις δὲν εἶναι ἀκριβής, νὰ δηλώσωσι τοῦτο ἐγκαίρως εἰς τὴν Διεύθυνσιν, ἵνα μὴ παραπίπτωσι τὰ φυλλάδια.

Ἐπιμετῶν Δ. Ι. ΣΚΥΡΙΑΝΟΣ.